

6. VE 7. ÜNİTELER: KLASİK DÖNEM OSMANLI KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

KONU 1: MERKEZ TEŞKİLATI

A. HÜKÜMDAR

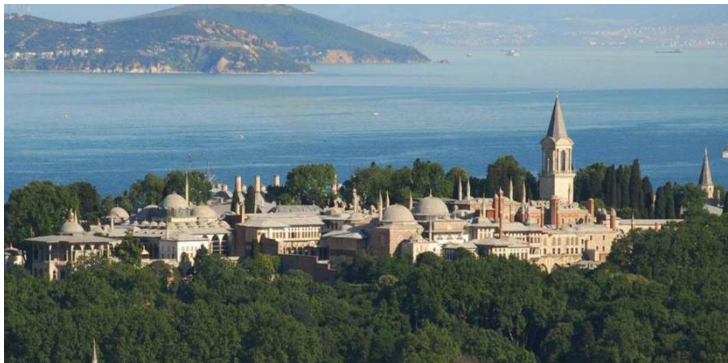
- Merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin yönetiminin merkezinde **PADİŞAH** vardır.
- Padişahlar Fatih, döneminden itibaren **CÜLUS TÖRENİ** ile tahta çıkarak kılıç kuşanmışlardır.
- Tahta çıkan Padişah mutlak yönetme gücüne sahiptir. Son söz hakkı kendisinde olmakla beraber yönetimle ilgili bazı yetkilerini devlet adamları eliyle kullanır.
- Padişahlar Şer'i kanunlara aykırı olmamak şartıyla Kanun koyma gücünü **Kanunname, ferman, berat** çıkararak kullanmışlardır. Bu uygulama Osmanlı hukukunun ÖRFİ kısmını oluşturur.

DİKKAT: Padişahların kanun koyma gücüne sahip olmaları eski Türk devlet geleneğinden kaynağını alır. Türklerde hükümdarlığın en büyük alametlerinden birisi KUT taşımak, diğeri ise TÖRE yapabilme gücüne sahip olmaktır.

NOT: Osmanlı Devletinde hükümdar, veraset sistemi ve şehzadelerin yetiştirilmesi konularını ayrıntılı bir şekilde Kuruluş dönemi Osmanlı Kültür ve Medeniyeti (3. Ve 4. Üniteler) ders notunda işlemiştik.

B. SARAY

- Merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti için **Saray**,
- Devlet yönetiminin merkezi,
- Aynı zamanda Padişahın kişisel yaşantısının geçtiği yerdir.
- Saray kısmında anlatacağımız TOPKAPI SARAYI'DIR.

TOPKAPI SARAYI

- Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Topkapı sarayı, yaklaşık 400 sene boyunca devletin idare merkezi ve Osmanlı padişahlarının evi olmuştur.
- Zamanla ortaya çıkan ihtiyaca göre çeşitli eklemeler yapılarak bugünkü halini almıştır.
- İçinde 4.000'e yakın insan yaşamıştır.

Üç bölüme ayrılır.

1. BİRÜN (DIŞ SARAY):

- **Sarayın dış bölümüdür.**
- Birun ahalisi Yeniçeri Ağası, Altı Bölük halkı, Cebeciler, Topçular, Çaşnigirler, Seyisler, Müteferrikalardır.
 - Birun ahalisi gündüz buraya gelir, akşam evlerine döner.
 - Birun BABUSSADE kapısı ile Enderun'a bağlanır.

2. ENDERUN (İÇ SARAY):

- **Sarayın iç bölümüdür.**
- Harem burada olduğu için padişahın özel yaşantısının geçtiği bölümdür.
- Aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne yüksek dereceli devlet adamı yetiştiren bir çeşit Saray okuludur.

Enderun Mektebi

- 2. Murad zamanında kurulan Enderun Mektebi gerçek şahsiyetine Fatih Sultan Mehmed zamanında kavuşmuştur.
- Devşirme sistemi ile Hıristiyan ailelerden toplanan çocuklar Türk ailelerin yanında Müslüman olup, Türk kültürünü öğrendikten sonra bir seçime tabi tutulurlar.
- Seçimde başarılı olanlar ENDERUN'A alınırlar.
- Burada hem eğitim ve öğretimlerini görürler; hem de Sarayın çeşitli hizmetlerini görürler.

Enderun'a giren çocuklar sırasıyla;

- 1. BÜYÜK ODA:** Enderun'un hazırlık sınıfı durumunda olan bu odalarda
- 2. KÜÇÜK ODA:** Türkçe, Arapça, Farsça, Cirit, Koşu, vs. dersleri verilir.
- 3. SEFERLİ ODASI:** Bu odanın öğrencileri eğitim ve öğretimin yanında pratik yaparlar, padişahın gittiği yerlere giderler, Enderun halkının çamaşırlarının yıkanması ve tertibiyle ilgilenirdi.
- 4. DOĞANCILAR ODASI:** Hünkârın av doğanlarının bakımı ve yetiştirilmesi, saray kuşlarının bakım ve üretimi, av ve avcılık hizmetlerini yerine getirirdi.
- 5. KİLER ODASI:** Enderun ve saray halkının her türlü yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını hazırlayıp korurlardı.
- 6. HAZİNE ODASI:** Buradaki öğrenciler hazinenin açılıp kapanması ve korunmasını sağlarlar, hazineye paranın giriş ve çıkışını deftere kaydederlerdi.
- 7. HAS ODA:** Enderun'un en yüksek, en son ve en seçkin kademesidir. Defalarca testlerden geçerler, bundan sonra da bizzat padişaha takdim edilirlerdi. Amirlerine "hasodabaşı" denirdi. Has odada kalanlar Hırka-i Saadet odasını temizlemek, mukaddes emanetleri muhafaza etmek, kandil gecelerinde öd ağacı yakmak ve gül suyu dökmek gibi sorumlulukları da vardı. Hünkâr müezzini, sır kâtibi, sarıkçıbaşı, başçavuş gibi padişahın hususi hizmetinde bulunanlar da genellikle bu odadan seçilirdi.

- Bu odaların her birinde yaklaşık 2 yıl hem eğitim hem de hizmet görerek yükselirler. Ortalama 15 yıllık bir eğitimin ardından En son Has odada hizmetini tamamlayan KAPIKULU, ÇIKMA usulü ile Taşrada ya da Birun'da görevlendirilirler.

DİKKAT: Bunların en küçük rütbelisi Sancakbeyi'dir. (Yani Enderun eğitiminin sonunda yüksek dereceli devlet memuru olarak mezun olurlar. Bugünkü Vali'ye karşılık gelir.)

NOT: Taşraya görevlendirilen Kapıkulları Haremden evlendirilirler. Çünkü bunların gittikleri yerlerde yerel bağlantılar kurması istenmemiştir. Bu bir yönden iyi olurken diğer yandan Kapıkullarının halktan kopuk bir hayat sürmelerine neden olmuştur.

3. HAREM:

- Osmanlı'da harem, herkesin giremediği bir ortamdı.
- Sözcük olarak harem "dokunulmaz, kutsal" anlamına gelir.
- Harem'in sorumlusu HAREM AĞASI'dır.
- Ayrıca Padişahın Annesi VALİDE SULTAN ve
- Padişaha çocuk doğurmuş olan eşi HASEKİ SULTAN Haremin etkili kişileridir.

Haremin İki temel fonksiyonu vardır.

Birincisi,

- Padişahın özel yaşamını sürdürdüğü ve eş bulduğu yerdir.
- Fatih'le birlikte şehzadeler yabancı hanedanlarla evlenmeyi bıraktıklarından bu çok önemli ve hanedanın devamı için vazgeçilmez bir fonksiyondur.

İkincisi,

- Bir okuldur. Yani Enderun'un kadınlar için karşılığıdır.
- Enderun da yetiştirilen gençlerle sarayda eğitim almış cariyelerin evlendirilmesiyle sadece devlete bağlı yönetici bir zümre oluşturulmuştur.

C. DİVAN-I HÜMAYUN

DİVAN-I HÜMAYUN'UN İŞLEVİ

- Bugünkü anlamda **BAKANLAR KURULUNA** benzer.
- Divan-ı Hümayun idari, askeri, ekonomik, toplumsal her türlü meselenin görüşülüp karar verildiği bir çeşit meclistir.

• Burada padişaha ait olan yasama, yürütme ve yargı güçlerini temsil eden en üst görevliler yer alır. Ve bu güçler Padişah adına kullanılır.

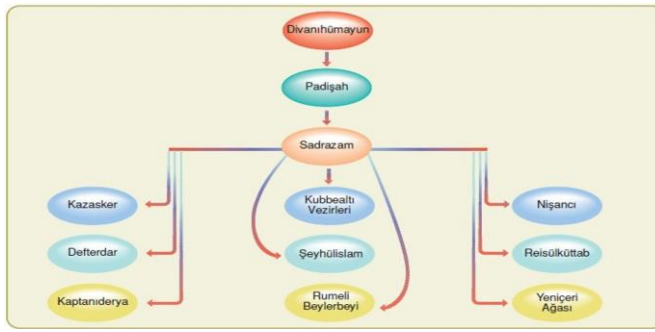
• Ayrıca Divan-ı Hümayun halkın her türlü şikâyetlerini iletebildiği, Kadı kararlarına itiraz edebildiği en yüksek karar organıdır. Divan-ı Hümayun bu yönüyle bugünkü **YARGITAY'A** benzetilebilir.

DİVAN-I HÜMAYUN'UN KURULUŞU

- Divan-ı Hümayun Orhan Bey tarafından kurulmuştur.
- I. Murat zamanında bazı düzenlemeler yapılmıştır. (Vezirlerin sayısı artmış, Sadrazamlık, Kazaskerlik, Defterdarlık makamları oluşturulmuştur.)
- Klasik dönemde Divan-ı Hümayun'un işleyişini ve görevlerini belirleyen Fatih Sultan Mehmet olmuştur. (Kanunname-i Ali Osman)

DİKKAT: Fatih'in yaptığı değişikliklerden biri Divan toplantılarına Padişahın katılmayarak Sadrazamın başkanlık etmesidir. Padişah toplantıya katılmamış ancak ilgisiz de kalmamıştır. Bir perdenin arkasından Divan toplantılarını izlemiştir.

DİVAN-I HÜMAYUN ÜYELERİ

SADRAZAM (VEZİR-İ AZAM):

- Osmanlı Devleti'nde Padişah'tan sonra en yetkili kişidir.
- Bugünkü **BAŞBAKAN**'A benzetilebilir.
- Padişaha ait olan yürütme gücünün başında olan kişidir.
- Padişahın VEKİL-İ MUTLAK'IDIR.
- **SEYFİYE** sınıfındandır.

Bu sıfatla;

- Ülkeyi yönetmek
- Her türlü devlet memurunun atanması veya görevden alınması,
- Divan-ı Hümayun toplantılarına başkanlık etmek,
- Padişah olmadığından SERDAR-I EKREM sıfatıyla ordunun başında sefere çıkmak görevleri arasındadır.

VEZİRLER (KUBBEALTI VEZİRLERİ):

- Divan toplantılarına katılıp görüş bildirirler.
- Ayrıca ihtiyaç halinde Vezir-i Azam'ın görevlendirdiği konularla ilgilenirler.
- Bugünkü **DEVLET BAKANLARINA** benzetilebilirler.
- Divan toplantıları Kubbealtı denilen yerden yapıldığı için Kubbealtı vezirleri denilir.
- I. Murat döneminde sayıları 2 iken sonraki dönemlerde 7'ye kadar çıkmıştır.
- Vezirlik en yüksek Taşra görevi olan Rumeli Beylerbeyliğinden sonra gelen son derece yüksek bir makamdır.
- **SEYFİYE** sınıfındandır.

KAZASKER:

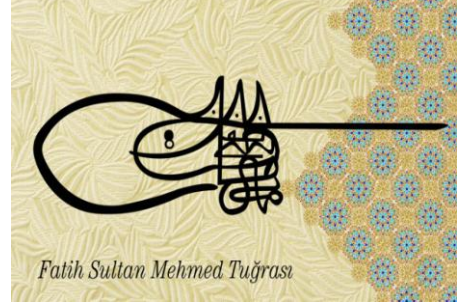
- Kadı ve müderrislerin atanması,
- Divan'a gelen davalara bakmak başlıca görevleridir.
- Yaptığı görevlere bakınca bugünkü **ADALET VE MİLLİ EĞİTİM BAKANLARINA** benzetilebilir.
- Anadolu ve Rumeli Kazaskeri olmak üzere iki tanedirler. Üst rütbeli olanı Rumeli Kazaskeridir.
- **İLMİYE** sınıfındandır.

DEFTERDAR:

- Osmanlı ekonomisinin işleyişinden sorumludurlar.
- Hem iç (Padişahın özel hazinesi) hem de dış (Devlet hazinesi) hazineden sorumludurlar.
- Bu günkü **MALİYE BAKANINA** benzetebiliriz.
- Anadolu ve Rumeli Defterdarı olmak üzere iki kişidirler. Yüksek rütbeli olan Rumeli Defterdarı'dır.
- **KALEMİYE** sınıfındandır.

NİŞANCI:

- Padişahın nişanı olan **TUĞRA'YI** her türlü belgeye çekmek başlıca görevidir. İsmi buradan almıştır.
- Nişancı Osmanlı Devlet sisteminin işleyişi içinde çok önemli bir yere sahiptir.
- Kalemîye sınıfının en yüksek dereceli memurudur.
- Emrindeki kalemler aracılığıyla pek çok görevi yerine getirir.
- **KALEMİYE** sınıfındandır.

Nişancının başlıca görevleri:

1. Ferman, Berat gibi Padişah emri olan belgeleri hazırlayarak bunlara Padişahın Tuğrasını çekmek.
2. Devletin her türlü iç ve dış yazışmasını yürütmek.
3. Tapu-Tahrir kayıtlarını tutmak.
4. Divan-ı Hümayun'da yapılan görüşmelerin kayıtlarını tutmak (MÜHİMME DEFTERLERİ)
5. Tımar kayıtlarını tutmak.
6. Memurların özlük işleri ile ilgilenmek.

DİKKAT: Nişancı tüm bu görevleri başkanlığını REİSÜLKÜTTAP'IN yaptığı Kalemler vasıtasıyla yapar. Bu kalemler Beylikçi kalemi, Ruus kalemi, Amedi kalemi, Tahvil kalemi

YENİÇERİ AĞASI:

- Divan'ın tabi üyesi değildir.
- Yeniçeriler ile ilgili konular görüşülürken ya da İstanbul'un güvenliği ile ilgili bir konu olursa toplantılara katılır.
- Ayrıca Divan toplantılarına katılabilmesi için VEZİR rütbesinde olması gerekir.
- **SEYFİYE** sınıfındandır.

DİKKAT: Yeniçeri Ağası, yeniçerilerin yanında İstanbul'un güvenliği ve asayişinden de sorumludur.

KAPTAN-I DERYA:

- Osmanlı donanmasının komutanıdır. (Bugün ki **Deniz Kuvvetleri Komutanı**)
- Her zaman olmasa da donanma İstanbul'da iken Divan toplantılarına katılır.
- **SEYFİYE** sınıfındandır.

ŞEYH-ÜL İSLAM:

- Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuş bir makamdır.
- **Ulema sınıfının** en yüksek görevlisidir. En büyük FETVA makamıdır.
- Divan-ı Hümayun'da oy hakkı yoktur. Ancak alınacak kararlarda fetvası alınır.
- Bugünkü **DİYANET İŞLERİ BAŞKANINA** benzetebiliriz.
- **İLMİYE** sınıfındandır.

REİS-ÜL KÜTTAP:

- Reis-ül kütta Klasik dönemde Nişancının emrindeki kâtiplerin başıdır. YANİ DİVAN ÜYESİ DEĞİLDİR.
- 18.Yüzyıl'dan itibaren diplomasinin önemi artınca Reis-ül kütta, **DIŞ İŞLERİ BAKANİ** haline gelerek önem kazanmış ve bu dönemden itibaren Divan üyesi haline gelmiştir.
- **KALEMİYE** sınıfındandır.

D. İSTANBUL'UN YÖNETİMİ

- PAYİTAHT, DERSADET, ASİTANE gibi isimlerle anılan ve devletin merkezi olan İstanbul'un yönetimi diğer illerden farklı idi.
- Şehirlerin incisi olan bu şehir hem nüfusu, hem de Osmanlı devleti için anlamı açısından son derece önemli idi.
- Özellikle Fatih Sultan Mehmet Osmanlı Devletini "CİHANŞUMÜL" bir imparatorluk

haline getirirken İstanbul'u da bu devletin ve dünyanın merkezi haline getirmeye çalışmıştı.

- İstanbul, Klasik dönemde tartışmasız dünyanın en büyük şehriydi. Paris, Londra vs. şehirler onunla kıyaslandığında kasaba gibi kalıyordu.
- Böylesine bir şehri idare etmek için Osmanlı devleti özel önlemler almıştı.
- İstanbul'da görev almak bir ayrıcalıktı ve her görevlinin en yüksek rütbelisi İstanbul'da bulunurdu.

İSTANBUL'UN YÖNETİMİNDEN SORUMLU GÖREVLİLER

- İstanbul'un disiplin ve güvenliği VEZİR-İ AZAM'ın sorumluluğundaydı. Sefere çıktığında yerine vekil olarak SADARET KAYMAKAMI bırakırdı.
- İstanbul'un en yüksek mülki amiri İstanbul kadısıdır. (TAHT KADISI)
- Şehrin güvenlik ve asayişinden YENİÇERİ AĞASI sorumludur.
- Belediye işlerini İSTANBUL ŞEHREMİNİ (BELEDİYE BAŞKANI) yapar.
- İmar işlerini MİMARBAŞI yürütür.
- Çarşı, Pazar, ticaret işlerinden MUHTESİP (ZABITA) sorumludur.

KONU 2: OSMANLI TAŞRA TEŞKİLATI

DİKKAT:

- Osmanlı Devleti'nde başkentin dışında kalan her yer taşradır.
- Osmanlı idari yapılanması ile ilgili bilmemiz gereken en önemli husus, Osmanlı devletinin **MERKEZİYETÇİ** bir yönetim anlayışına sahip olduğudur.

	EYALET	SANCAK	KAZA	KÖY
YÖNETİM	BEYLERBEYİ	SANCAK BEYİ	KADI	KÖY KETHÜDASI
ADALET	KADI	KADI	KADI	KADI NAİBİ
GÜVENLİK	SUBAŞI	SUBAŞI	SUBAŞI	YİĞİTBAŞI

Osmanlı Devletinde;

- Ülke, EYALETlere,
- Eyaletler sancaklara,
- Sancaklar kazalara,
- Kazalar ise köylere ayrılmıştır.

OSMANLI DEVLETİNDE TEMEL İDARİ BİRİM EYALETTİR.

Eyaletler uygulanan vergi düzeni esas alınarak 3 gruba ayrılmıştır.

1. SALYANELİ (YILLIKLI) EYALETLER:

- Tımar sisteminin uygulanmayıp vergilerini yıllık olarak toplar.
- Bu eyaletlerde toplanan vergiler doğrudan merkeze gönderilir.
- Genelde merkezden uzak ve Türklerin yaşamadığı bölgeler olduğu için Tımar sistemi uygulanamayan eyaletlerdir.

Örneğin; Mısır, Habeş, Yemen, Tunus, Cezayir, Trablusgarp

2. SALYANESİZ (YILLIKSIZ) EYALETLER:

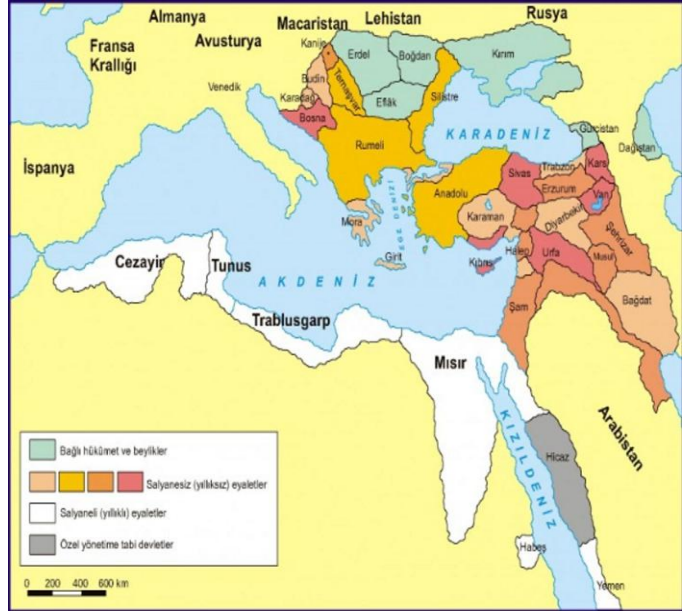
- Tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerdir.
- Genelde merkeze daha yakın ve Türk nüfusunun bulunduğu bölgeler olduğu için Tımar sistemi uygulanabilen eyaletlerdir.

Örneğin; Rumeli, Budin, Bosna, Anadolu, Karaman, Sivas, Musul, Bağdat, Erzurum

3. ÖZEL YÖNETİMİ OLAN EYALETLER:

- İç işlerinde serbest, dış işlerinde merkeze bağlı,
- Yöneticileri Padişah tarafından belirlenen,
- Yerel yönetim şekillerinin ve vergi düzeninin devam ettirildiği eyaletlerdir.

Örneğin; Hicaz, Kırım, Erdel, Eflak, Boğdan

BEYLERBEYİ:

- Paşa Sancağı adı verilen vilayet merkezinde otururdu.
- Anadolu Beylerbeyliği'nin merkezi KÜTAHYA,
- Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi ise MANASTIR şehri idi.
- Beylerbeylerinden Rumeli

Beylerbeyi terfi ederse Divanihümayun'da sonuncu vezir olurdu.

- Anadolu Beylerbeyi terfi ettiği takdirde Rumeli Beylerbeyliği'ne getirilirdi.
- Daha sonra eyaletlerin sayısı arttıkça beylerbeyi sayısı da çoğalmıştır.

GÖREVLERİ:

- XVI. yüzyıl boyunca Beylerbeyi taşra kuvvetlerinin kumandanı ve çeşitli sancaklara dağılmış beylerin komutanıydı.
- Beylerbeyi; kendi oluşturduğu divanda askerî meseleleri görüşür, bölgesinde güvenliği sağlardı.
- Tımarların düzenli işlemesi için gerekli tedbirleri alırdı.
- Kendi bölgelerindeki sancak beyleriyle tımarlı sipahileri alarak emredilen yerde orduya katılmak zorundaydı.

Beylerbeyine bağlı kalabalık bir memur topluluğu vardı:

- Adli ve hukuki işler vilayet merkezinde kadılar tarafından görülürdü.
- Vilayetle ilgili işler kendi başkanlığında toplanan divanda görüşülürdü.
- Hazineye ait işler, mal defterdarı;
- Zeamet işleri, tımar kethüdası;
- Tımar işleri, tımar defterdarınca yapılırdı.

SANCAK BEYİ:

- Sancağındaki tımarlı sipahilerin ve zeamet sahiplerinin komutanıdır.
- Asili görevi, Kendine bağlı askerler, sancak sınırları içinde bulunan diğer tımarlı sipahilerle birlikte emredilen seferlere katılmak zorundadır.
- İdari görevi ise halkın rahat ve huzur içinde yaşaması için sancağın düzenini, emniyetini sağlamak ve bununla ilgili gerekli tedbirleri almaktır.
- Ayrıca sancak merkezi olan şehrin asayişini temin etmek ve adaletin uygulanmasını gözetmek zorundadır.
- Sancak beyi düzenin teminatı olan şer'i ve örfi hukuka aykırı durumları önlemek hususunda kadı ile birlikte hareket etmektedir.

KADI:

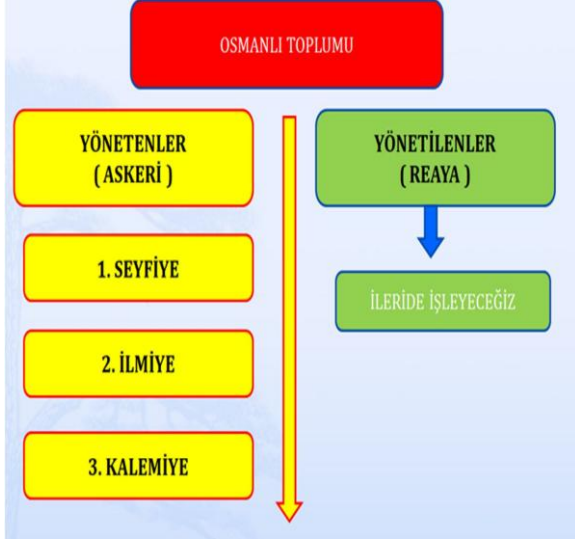
- Kazalarda (bugünkü İLÇE) kadı, hem hukuk görevlisi, yani bir çeşit hâkim
- Hem de en yüksek mülki amirdir. (KAYAMAKAM)
- KADI konusunu [OSMANLI HUKUK SİSTEMİ](#)'nde daha ayrıntılı olarak işleyeceğiz.

KONU 3: OSMANLI TOPLUM YAPISI

DİKKAT 1: Yönetenler ile yönetilenler arasındaki en büyük fark; Yönetenler vergi vermezler.

DİKKAT 2: Osmanlı Devlet'inde yönetici olabilmenin tek bir şartı vardır: Müslüman olmak

A. OSMANLI DEVLETİNDE YÖNETİCİ SINIFLAR (ASKERİ)

1. SEYFİYE: (EHL-İ KILIÇ, EHL-İ ÖRF, ÜMERA)

- Osmanlı Devleti'nin **Askeri bürokrat** sınıfıdır.
- Bu sınıf Osmanlı Devleti'nde **YÖNETİM ve ASKERLİK** işlerini yapar.
- Osmanlı Devleti'ndeki Askerlerin hepsi ve Devşirme sistemi ile yetiştirilen tüm KAPIKULLARI bu sınıftandır. Tımarlı Sipahiler, onların yetiştirdiği Cebelü, Donanmada ki askerler yani Leventler v.b.
- Bu sınıfın Divandaki temsilcileri **Sadrazam, Vizirler, Kaptan-ı Derya** ve ilgili konularda **Yeniçeri Ağası**'dır.

DİKKAT: Enderun Mektebinde eğitim gören ve mezun olanlar da bu seyfiyedir.

2. İLMİYE: (EHL-İ İLİM, EHL-İ ŞER, ULEMA)

Bu sınıf şu görevleri yerine getirir:

- **ADALET (KAZA):** Kadı ve Kazaskerler vasıtasıyla
- **EĞİTİM (TEDRİS):** Müderris ve Muallimler vasıtasıyla
- **FETVA (İFTA):** Müftü ve Şeyhülislam vasıtasıyla
- **DİN İŞLERİ:** İmam, Müezzin, Şeyh, Seyyid vb.

FETVA: Devlet tarafından yapılacak bir uygulamanın dinen uygun olup olmadığı konusunda görüş bildirmektir. Şer'i hukuka göre yönetilen bir devlet için uygulamalarının dine uygun olması bir zorunluluktur.

- Divandaki üyeleri **Kazasker ve Şeyhülislam**'dır.

DİKKAT: Medrese eğitimi alanlar ve buradan mezun olanlar Ulema'dır.

3. KALEMİYE: (EHL-İ KALEM)

- Osmanlı Devleti'nde **SİVİL BÜROKRAT** sınıfıdır.
- MALİ ve İDARİ işlerin yürütülmesinden sorumludurlar.
- Divan üyesi Kalemîye sınıfı üyeleri **Nişancı, Defterdar**, 18. yy.dan itibaren Reisülküttap

DİKKAT:

- Osmanlı Devleti'nde 'kalemler' ismiyle bilinen kurumlar, aynı zamanda ihtiyacı olan memurları yetiştirmekteydi.
- Dairelere daha çok memur çocukları 10-12 yaşlarında devam etmeye başlar, çocuklar burada her türlü okuyup yazmayı, usul ve adabı öğrenirlerdi.
- Sonuç olarak bu sınıf diğerlerindeki gibi sistemli bir eğitim kurumundan çıkmıyor. **USTA-ÇIRAK** ilişkisi ile yetişiyor.

B. OSMANLI DEVLET'İNDE YÖNETİLENLER (REAYA)

A. İDARİ AÇIDAN OSMANLI TOPLUMU

1. ASKERİ (YÖNETENLER)

- Seyfiye, İlmiye ve Kalemiye sınıflarının bulunduğu bu zümre yöneticiler sınıfıdır.
- Bu sınıf vergi vermez.
- Osmanlı Devletinde yönetici olabilmek için Müslüman olmak gerekmektedir.

2. REAYA (YÖNETİLENLER)

- VERGİYE TABİ HALK DEMEKTİR.
- Osmanlı Devleti'nde askerî sınıfın dışında kalan herkes reyadır.

DİKKAT: Osmanlı toplumunda Avrupa'daki Feodalite benzeri SOY'a dayalı bir sınıflaşma yoktur. Sınıflaşma yapılan iş ve liyakat esasına dayalıdır. Rahatlıkla Reayadan birisi yönetici sınıfa geçebilir.

B. YERLEŞİM DURUMUNA (MESLEKLERE) GÖRE OSMANLI TOPLUMU

1. KÖYLÜLER: geçimini tarımdan sağlayanlar,

2. KONAR-GÖÇERLER: geçimini hayvancılıktan sağlayanlar,

3. ŞEHİRLİLER: geçimini ticaret ve sanayiden sağlayanlar.

Şehirliyi ikiye ayırabiliriz.

Esnaf (Zanaatkârlar): kendi ürettiğini satanlar (Genellikle Müslümanlardan oluşur.)

Tüccarlar: sadece ticaret işi ile uğraşanlar. alıp satanlar (Genellikle Gayrimüslimlerden oluşur.)

C. REYANIN DİNE GÖRE OSMANLI TOPLUMU (MİLLET SİSTEMİ)

- Osmanlı Devletinin toplumsal, idari, hukuki, siyasi yapısı İRK esasına göre değil, MİLLET SİSTEMİ adı verilen DİN esasına göre şekillenmiştir. **Millet sistemine göre REAYA ikiye ayrılır.**

1. MÜSLÜMANLAR	2. GAYRİMÜSLİMLER
Türkler	Rumlar
Araplar	Eflak-Boğdanlılar
Acemler	Karadağlılar
Boşnaklar	Sırlar
Arnavutlar	Bulgarlar
	Ermeniler
	Museviler
	Süryaniler
	Nasturidiler / Keldaniler

OSMANLI TOPLUMUNDA HAREKETLİLİK:

- Toplumlarda iki tür hareketlilik vardır. Yatay ve dikey

1. YATAY HAREKETLİLİK:

- **GÖÇ demektir.** Her toplumda olduğu gibi Osmanlı Toplumunda da göç hareketleri yaşanmıştır.

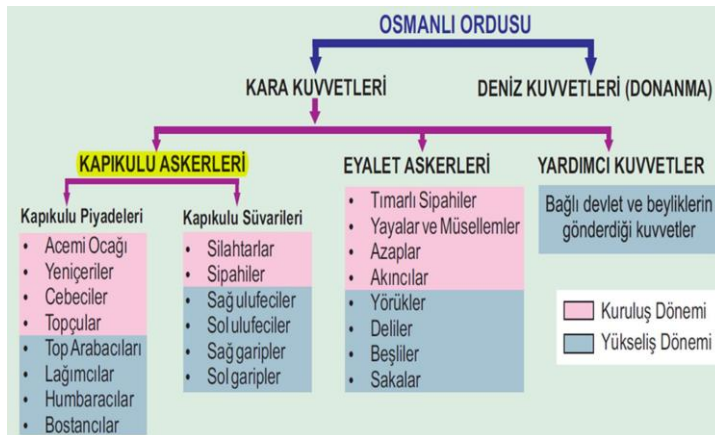
Ancak Osmanlı tarihi boyunca görülmüş en kapsamlı yatay hareketlilik örnekleri:

- Kuruluş ve Yükselme dönemleri boyunca Anadolu'dan fethedilen bölgelere doğru gerçekleşen göçler (İskân Siyaseti)
- Duraklama döneminde bozulan sosyal ve ekonomik denge nedeniyle taşrada yaşanan asayiş problemleri, isyanlar (CELALİ İSYANLARI) sonucu köylerden kentlere yapılan göçler
- Dağılma döneminde kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya doğru yaptıkları göçler.

2. DİKEY HAREKETLİLİK:

- **Toplumsal tabakalar arasındaki geçiştir.**
- Osmanlı toplumunda sınıflaşma sadece yapılan işe bağlıdır. (Feodalite gibi kan bağı vs. yoktur.)
- Bu sebeple sınıflar arası geçiş mümkündür.
- **Sonuç olarak Osmanlı toplumu dikey hareketliliğe son derece müsaittir.**

KONU 4: KLASİK DÖNEM OSMANLI ORDUSU

- Kuruluş döneminde ortaya çıkan Osmanlı ordusunun ana iskeletine bu dönemde bazı eklemeler yapılmış ve ordu teşkilatı son şeklini almıştır.
- Bu bölümde orduya yükselme döneminde eklenen bölümleri açıklayacağız.
- Yeni eklenenler tabloda **mavi** ile gösterilen kısımdır.
- Pembe ile gösterilen kısımlar Kuruluş devrinde ortaya çıktı.

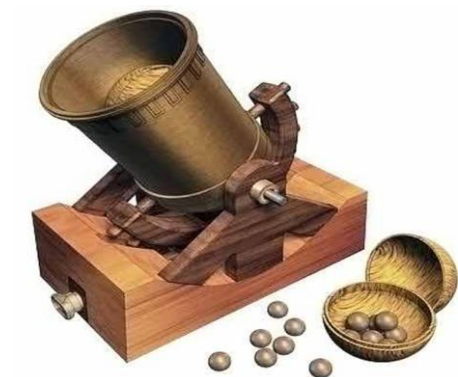
KAPIKULU ASKERLERİ

HUMBARACILAR:

- Bizzat Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul kuşatması sırasında icat edilmiş bir silahtır.
- Bugünkü Havan topunun atasıdır.
- Humbaracılar bu silahı ve el bombalarını yapıp, kullanan sınıftır.

LAĞIMCILAR:

- Kuşatılan kalelerin surlarının altına LAĞIM denilen tüneller kazarak, bu tünellerin içine yerleştirdikleri barutla kale surlarını yıkmaya çalışan askeri sınıftır.

BOSTANCILAR:

- Başta Topkapı Sarayı olmak üzere saray ve köşklerin korunmasından sorumlu sınıftır.

ULUFECİLER:

- Kuruluş döneminde iki gruptan oluşan Kapıkulu Süvarilerine eklenmiş bir askeri sınıftır.
- Sağ ve Sol ulufeciler olarak iki bölükten oluşurlar.
- Saltanat sancaklarını korumakla görevlidirler.

GARIPLER:

- Kuruluş döneminde iki gruptan oluşan Kapıkulu Süvarilerine eklenmiş bir askeri sınıftır.
- Sağ ve Sol garipler olarak iki bölükten oluşurlar.
- Ordunun ağırlıklarını ve hazineyi korumakla görevlidirler.

NOT: Böylece Kapıkulu süvarileri ALTI BÖLÜK oldu. Ve BİRÜN'DA "ALTI BÖLÜK HALKI" olarak anıldılar.

EYALET ASKERLERİ

YÖRÜKLER:

- Konar-göçer Türklerin bir kısmı hala yerleşik yaşama geçmemiştir.
- Savaş zamanlarında gönüllü olarak orduya katılırlar

DELİLER:

- Sınır boylarında görev yaparlar.
- Akıncılara benzer görevler yaparlar.
- Savaş zamanında ordunun en ön saflarında düşman içlerine girerek saldırırlar.
- Görünüşleri, Kıyafetleri, Savaş yöntemleri ve korkusuzca ölüme atılmaları sayesinde düşman askerlerinin maneviyatını bozmuşlardır.

BEŞLİLER:

- Sınırlarda yaşayan her beş haneden bir kişi alınarak oluşturulan birliklerdir.
- Buldukları bölgenin korunması ile görevlidirler.

SAKALAR:

- Ordunun su ihtiyacını karşılamakla görevli askerlerdir.

KONU 5: OSMANLI EĞİTİM SİSTEMİ

1. ÖRGÜN EĞİTİM KURMULARI:

- Bir kurum çatısı altında yürütülen planlı eğitim faaliyetidir.

Osmanlı Devletindeki başlıca örgün eğitim kurumları:

- Sübyan Mektepleri,
- Medreseler,
- Askerî eğitim yapılan Ocaklar,
- Enderun

2. YAYGIN EĞİTİM:

- Sosyal hayatın içinde kendiliğinden gerçekleşen, herhangi bir plana sahip olmayan eğitim faaliyetidir.

Osmanlı Devletindeki başlıca yaygın eğitim kurumları:

- Cami,
- Tekke,
- Zaviye,
- Lonca vb.

17. YY'A KADAR OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ EĞİTİM KURUMLARI:

A. MESLEKİ EĞİTİM:

- Osmanlı Devleti'nde mesleki eğitim LONCA teşkilatı bünyesinde verilir.
- Lonca konusunu Kuruluş dönemi Osmanlı kültür ve medeniyeti konusunda işlemiştik.
- Lonca Teşkilatı için bakınız : [OSMANLI EKONOMİSİNİN KAYNAKLARI \(ÜRETİM\)](#)

B. SARAY EĞİTİMİ:

1. ENDERUN İÇİN BAKINIZ : [OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI / SARAY](#)

2. HAREM:

- Haremde Padişahın eşleri, çocukları, Annesi ve diğer cariyeler yaşardı.
- Harem aynı zamanda bir okul niteliğindedi.
- Harem'deki cariyeler kalfa kadınların sıkı disiplini altında eğitim görürlerdi.
- Özel yeteneklerine göre müzik, edebiyat, nakış vs. eğitimi alırlardı.

- HAREM İÇİN AYRICA BAKINIZ : [OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATI / SARAY](#)

3. ŞEHZADEGAN MEKTEBİ:

- Sarayın içindeki bu mektepte Şehzadeler ilköğrenim düzeyindeki eğitimlerini alırlardı.
- Bu eğitimin ardından Sancaklara yönetici olarak gönderilirler, burada uygulamalı eğitim yapabilirlerdir.

C. ASKERİ EĞİTİM:

- Osmanlı Devletinin merkez ordusu olan Kapıkulları OCAK denilen askeri bölümlerde eğitimlerini alırdı.
- Her Ocak savaşta uzmanı olduğu askerlik görevini yerine getirirdi.
- Aynı zamanda uzmanı olduğu alanla ilgili eğitim de Ocağın içinde verilirdi.
- Örneğin Yeniçeri ocağında hem yeniçeri yetiştirilir. Hem de bu yeniçeriler savaşta görevlerini yapardı.

Acemi Ocağı: Devşirilen çocuğun Türk ailenin yanında yeteri kadar vakit geçirdikten sonra geldiği ilk askeri ocaktır. (Acemi Birliğine benzetebiliriz) Burada temel askeri eğitimini alan Kapıkulu ilgi ve yeteneğine göre diğer ocaklara gönderilirdi. Buna "Kapiya Çıkma" ya da " Çıkma" adı verilirdi.

Kılıçhane: Kılıç gibi kesici silahların yapımı ile ilgilenen askeri sanat mektebidir.

Tophane: Top döküm ve kullanımı ile ilgilenen askeri sanat mektebidir.

Humbarahane: Humbara denilen Havan topunu yapmak ve kullanmak ile ilgilenen askeri sanat mektebidir.

Tüfekhane: Tüfek yapımı, onarımı, kullanımı ile ilgilenen askeri sanat mektebidir.

Mehterhane: Askeri mızıka okulunun adıdır.

D. MEDRESE EĞİTİMİ:

- Ders okunan, ders verilen yer anlamına gelen medreseler, Osmanlı Devleti'nde eğitim öğretim sisteminin temel kurumuydu.
- Medreselerde Ortaokul, Lise ve Üniversite düzeylerinde eğitim verilmekteydi.

İLKOKUL: MAHALLE MEKTEBİ

ORTAOKUL: MEDRESE (**HARİÇ MEDERESLER**)

LİSE: MEDRESE (**DÂHİL MEDRESELER**)

ÜNİVERSİTE: MEDRESE (**SAHN-I SEMAN / SÜLEYMANİYE**)

- Özellikle Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman zamanında medrese eğitimi ve öğretimi zirve dönemini yaşadı.

- Medreselerde müftü, kadı, müderris, hekim, astronomlar ve matematikçiler yetişiyordu.

Medreseler kendi aralarında öğretim verdikleri alanlara göre uzmanlaşmıştır.

- Darüttıp Medreselerinde tıp eğitimi verilir ve devletin hekim ihtiyacı buralardan karşılanırdı.
- Darülhadis Medreselerinde hadis alanında ileri düzeyde eğitim verilirdi.
- Darülkurra Medreselerinde ise Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen, usule göre okuyan hafızlar yetiştirirdi.
- Darülhendese medreselerinde ise matematik ve astronomi alanlarında eğitim verilmekteydi.

KONU 6: OSMANLI HUKUK SİSTEMİ

- Osmanlı Devleti'nin temel aldığı iki hukuk sistemi vardı. Bunlar şer'i hukuk ve örfi hukuktur.

ŞER'İ HUKUK,

- İslam inancına göre düzenlenmiş kurallardır.
- Kaynağı Kur'an-ı Kerim, Hadis, İcma gibi İslam ilke ve kurallardır.
- Gerek ceza gerekse vergi konuları devletin sınırları içerisinde yaşayan tüm Müslüman halka ayırım gözetmeksizin uygulanırdı.
- Şer'i hukuk genel olarak kişisel ve toplumsal hayatı düzenler. (evlenme, boşanma, miras, vakıf işleri, basit suçlar v.s)

ÖRFİ HUKUK,

- Şer'i hukuk kurallarına uymak kaydıyla
- Eski Türk geleneklerinden gelen ve
- Fethedilen yerlerdeki devam eden kurallardan oluşurdu.
- Bu kurallar Padişahın iradesi ile ferman, Berat, Kanunname gibi şekillerde ortaya çıkar.
- Örfi hukuk devlet yaşantısı düzenler. (Devlet yönetimi, Askerlik, ekonomi v.b)

DİKKAT: Örfi hukuk Şer'i hukuka aykırı olamaz. Bunu da Şer'i hukukun alanına girmeyerek başarır. Böylece iki hukuk sistemi birleşerek tek bir hukuku sistemi haline gelmiştir. Bu birleşmeyi en güzel gösteren nokta "KADI"nın üstlendiği görevlerdir. Osmanlı Devletinden önceki Türk-İslam devletlerinde Kadı sadece Şer'i davalara bakan hukuk görevlisi iken, Osmanlı Devletinde hem şer'i hem de örfi davalara bakmıştır.

- Osmanlı Devleti'nde kanunların ilk defa yazılı hâle gelmesi **Fatih** döneminde gerçekleşmiştir. Kendinden önceki kanunları da **Kanunname-i Ali Osman** adı ile bir araya toplamıştır.
- Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise birçok kanunname çıkarılmıştır. Kanuni'nin kanunnamelerinin içeriği çok geniştir. Sosyal düzenlemeler, askerî düzenlemeler, reaya hak ve görevleri timarların dağıtım esasları, idari düzenlemelere kadar birçok konu hakkında kanun çıkarılmıştır.

KADI

- Osmanlı Devleti'nde hukuk görevlisidir.
- Ayrıca Taşra teşkilatında yeri doldurulamaz pek çok önemli görev üstlenmektedir.

BAŞLICA GÖREVLERİ:

- Şer'i ve Örfi davalara bakar (**Hâkim**)
- Kazalarda en yüksek yöneticidir. (**Kaymakam**)
- Her türlü iş-işlem onun huzurunda yapılarak resmiyet kazanır (**Noter**)
- Sancak ve Eyaletlerde yöneticileri denetler (**Mülkiye Müfettiş**)
- Devlet ile halk arasında köprüdür.
- Avarız akçesini toplatıp merkeze iletir.

Kadılar tecrübe ve yetenekleri doğrultusunda bir sıra ile yükselirler.

Kaza Kadısı: Medrese eğitimini tamamlayan Ulema'nın ilk görev yeri kaza'lardır.

DİKKAT: Kaza'dan küçük idari birimlerde Kadı bulunmaz.

Sancak Kadısı: Kazalardan sonra bugünkü vilayete denk gelen sancaklara atanırlar.

Eyalet Kadısı: Beylerbeyliğinin merkezine "Paşa Sancağı" denilir. Sancakta görev süresini tamamlayan Kadı Eyalet Kadısı olarak Paşa sancağında görev alır.

Taht Kadısı: Bir sonraki rütbe en büyük Kadılık makamı olan İstanbul Kadılığıdır.

Anadolu Kazaskeri: Divan üyesi ve Adalet bakanı olurlar.

Rumeli Kazaskeri: En yüksek hukuk görevlisi olmuştur. Divan üyesi ve Adalet bakanıdır.

TANZİMAT FERMANINA KADAR OSMANLI DEVLETİ'NDE MAHKEMELER

1.KADI MAHKEMELERİ: Her Türlü Şer'i ve Örfi davalar bu mahkemelerde görülür.

2.CEMAAT MAHKEMELERİ: Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim vatandaşları Şer'i hukuka göre yargılanamaz. Bu hukukun kapsamına giren kısımlarda kendi dinlerinin kuralları geçerlidir. Ve kendi mahkemeleri vardır.

DİKKAT: Örfi kanunların kapsamına giren konularda gayrimüslimlerde kadı mahkemelerinde yargılanır.

3. KONSOLOSLUK MAHKEMELERİ: Kapitülasyonlarla yabancı devletlere kendi tüccarları için mahkeme hakkı verilmiştir.

4. DİVAN-I HÜMAYUN: Kadı kararlarına tek itiraz merciidir. (Yargıtay gibi)

KONU 7: OSMANLIDA VAKIF SİSTEMİ

VAKIF;

- Kişilerin kendilerine ait menkul, gayrimenkul mallarını veya paralarını toplum yararına oluşturulacak eğitim, din, sağlık, bayındırlık gibi sosyal ve kültürel alanlarda daimî kamu hizmeti verecek kuruluşlara bağışlaması veya oluşturmasıdır.
- Hizmet verilen alanların önemi nedeniyle padişahlar, hanedan üyeleri, üst düzey yöneticileri ve varlıklı kişiler vakıflar kurmuşlardır.

DİKKAT 1: Vakıf kurma geleneği Türk-İslam dünyasında oldukça yaygın bir uygulamadır. Vakıflar sayesinde günümüzde modern devletlerin en çok kaynak ayırdığı pek hizmet kolayca yerine getirilebilmiştir. Başta eğitim ve sağlık hizmetleri olmak üzere devlet bütçesinden hiç harcama yapmadan pek çok hizmet yerine getirilmiştir.

DİKKAT 2: tüm bunların yanında özellikle 17. yüzyıldan itibaren MÜSADERE uygulamasının yaygınlaşmasına bağlı olarak vakıfların sayısında da artış olmuştur. Yüksek gelir sahibi devlet erkanı vakıflar kurarak mallarını ve zenginliğini çocuklara aktarmaya çalışmıştır.

MÜSADERE: Yolsuzluk yapan devlet memurunun mallarına devletin el koymasındır. 17. yüzyıldan itibaren son derece yaygın bir hal almıştır.

OSMANLI DEVLETİNDE BELLİ BAŞLI VAKIFLAR:

MEDRESE: Halka eğitim verilen yer.

DARÜŞŞİFA: Şifa kapısı, bir çeşit hastane.

İMARETHANE: Aşevi, yoksullara yiyecek dağıtılan yer

KÜLLİYE: Birden çok hayır kurumunu içinde barındıran kompleks yapı.

- Bunların yanında Cami, Kervansaray, Kütüphane, Çeşme, Han, Hamam v.b pek çok vakıf ta vardır.

OSMANLI DEVLETİ'NDE VAKIFLARDAN ŞU ÖNEMLİ ALANLARDA YARARLANILMIŞTIR:

1. Osmanlı Devleti sınırları içinde uygulanan iskân faaliyetlerinde,
2. Yerleşim yerlerinin sosyo - kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasında,
3. Yolların, han, kervansaray gibi binaların yapım ve işletiminde,
4. Halkın sağlık, eğitim ve öğretim alanlarındaki ihtiyaçlarının karşılanmasında,
5. İhtiyacı olan tüccarlara vakıflarda biriken paradan kredi kullanılarak ticaretin desteklenmesinde etkili olmuşlardı.

HAZIRLAYAN:
SERDAR BAYRAK
TARİH ÖĞRETMENİ